



naas - maas

*EUSKAL ANTROPOLOGIA eta LINGUISTIKA-rekilako
SYMPOSIUM nagusi bat IRUÑE-AN.—ETNOGRAFIA
PENINSULAR delakoaren IV-garren BILTZARREA*

Abenduaren 6 eta 7-garren egunetan, gainez gain zelebratu dira Iruñe-an, Barcelonako UNIVERSITATE-ak antolatu Euskal herri-jakinduri Bilkurak.

Principe de Viana delako IKASGU-ak (Uranga idazlariaren eskutik) gidaturik Aaldundegian errezibituak izan ziren batzarkideak leen egunean. Urmeneta aaldun jaunak ongi etorria esan zieten; bai eta euskarazko agur bat ere.

Halako Euskal erakaspen biltzarrerik ezta Nafarroan ikusi orai artio, nafarrek berek asmatuak.

Linguistika, Anthropologia, Prehistoriaz eta euskal etorkiarekiko gaietaz aritu dira *Museo de NAVARRA* delako areto ederrean, Espainiako jakintsuenak, MALUQUER, Barcelona - Unibersitateko Anthropologia - Irakaslea, buru.

Bi antropologo horien gain izan ziren *Antropologia vasca* delakoa-ri buruzko hitzaldiak. Bereziki MALUQUER catalandar jakintsu gazteak zuen, pizu handiena eraman; bai Biltzarrea antolatzen ere, buruzagia bezala. Euskalherri aintziñeko leize-zulotako gizonaz, bereziki Nafarrokoaz elekatu zen; hemen urte aunitzetan ibili baita leze-ikuska MALUQUER jakituna.

Aipatu ditu bereziki Urdazubi-ko Alkerdi-BERROBERRIA-ko lezean arkitu tresneria-k; ARTAJONA-ko dolmen eta lezetaz, bai eta CORTES erriberakoan agertu eta azaldu duten-Erroma denborako hiriaz. Galde batzu egin zituen ikasgai gisa MALUQUER-ek; Noiz-nola asi zen Euskalherri-an neolitiko aroa? Dolmen eta TREGO-HARRIAK nolaz eraiki ziran? Berez, euskaldunek egin zituztena, hala arrotzek sustatuz?

Horduko gizonaren bizitza ez dugu ezagun; hiri ala baserri-ren arrastorik ezda arkitu; noiz asi zuten euskaldunek abere-azkuntza? ELOSEGI gure adiskidearen CATALOGO DOLMENICO zeatza, aipatu zuen laudorion artean; eta eskatu zuen hunen jarraipena.

BARANDIARAN, CARO-BAROJA eta MITXELENA

Irakasleen hitzaldiak

BARANDIARAN ethnologo jakintsua, leen euskal gizonaren be-rixkuntzetaz mintzatu zen. Euskal lezetan arkitu tresneria (pinturak, bas-abereen ezur arrastoak...) mutua dagola, zion; bere demborako bizitza-zeetasunak edo giza-azalpenak, ezditugula ezagun. Ezin dugu, beraz, gauza handirik esan horduko gizonaz. *Textoa* badugu, baina ez *con-textoa*. Tresneria hori zer xedetara zagon, eztaigiu.

Iduripenak xoilik atera ditzakegu. Biltzarraren ondarrean, Baran-diaran-en obren *Indizeak* egitea, erabaki zen, ikasleen gidaritzat.

CARO-BAROJA ethnologia eta historialaria, Museographiaz elekatu zen; eta leen euskaldunetaz. Euskal Ethnografiako Museo bat nolaz abiarazi; zer gauzak bildu behar dituen; zer mapak, iduriak eta ikusgarriak paretetan eman. Ezen Museo bat oroz gainetik, irakastoki bat da; eta ikasle gazteek behar luteke leen lerroan, baliatu. Bide horretan eraiki eta antolatu behar da Nafarroako Museoa; eta Caro-Barojari eman dio Diputazioeak, Biltegia altxatzeko eta gida-tzeko eskua.

MITXELENA izkuntzalaria, euskera-taz mintzatu da; euskera ta iberiko-en arteko artu-emanak eztirala oraindik finkatuak, esan du. Gutiago oraiñik Kaukaso-ko mintzaitzarekin daiteken ahaidegoa; iparrerekoak eta egoaldekoak franko urrunduak daudelako elkarren gandik. Halaber, kamito-semitikakin aipatu diran ahaidetasunak. Beraz lehen bezalatsu gaude, ugarte soil batean. Gure hizkuntza ezdagola hil-urrien, oiukatu zuen; mintza-zaileak baizik. TOVAR-en lana, erbestean izanik, irakurri ere zuen.

Jacques ALLIERES linguista. A. German Iruñeko.
A. Irigaray euskaltzaina

Franzia-Toulouse-ko Irakaslea (eta euskalaria), Euskal *Atlas linguístico* delakoaz elekatu zen, frantzes lerdan batean; oraiko egunetan horretarako daudezin erreztasunak aipatuz (hala nola magnetophona); eta ongienik lana bururatzeko, Euskalherrietan hartu behar liraken negurriak eta urratsak azaldurik. Berak du *Gascogne*-herriko Atlas osatu; horrengatik bere esperientzia, balio haundikoa da.

Aita German historialaria, aintziñeko Vasconia-z aritu zen; *Plinio*, *Pomponio* eta *Strabonek* aipatzen dituzten hiriak finkatu naiez. *Ara-celium* (Arakil?), *Gracurris*, *Allobona*, eta beste izenak tokitzeko, asmatu diran eta dauden iritzeak aipatu zituen.

A. IRIGARAY jauna, egoaldeko nafar-euskerataz elekatu zen; denbora eskasez, bere lana ezin izan zuen osorik irakurri; luzexago aipatuko dugu hemen.

Euskara hori (aipatu zuen) Bonaparte prinzeak ikertu zuen leena; eta orai mende bat eterdi edadura handikoa izan zela, *navarro-meridional* delako euskalkia; ORREAGA-tik asi eta *Lizarrar-Tafalla* ondo-raiño bederik. Orai baztertu da iparraldera, jada lauorgeri kilometroko bidean, Esteribar eta Erroibar-ko toki bakar batzuetara. — Bonapartek zituen, beraren bereixkuntzak azaldu; *-n* preteritoaren galtzea eta halako, *GAREX- Puente la Reina*-n mintzatu zen euskalki hori, eta hor futuro-aren *-ko* sufijoa, eta *j* gogorra usatu zen; *jan-ko*, eta ez *yan-en*, *yain*; inguruko euskara-tan usatzen zen bezala Nafarroan.

-ko hori, ez bakarrik *GAREX*-en (Bonapartek zion bezala) inguruko Utergan ere gutienik usatzen zela, egiztatzen da hiri untako euskal Dotrina batean (XVIII garren mendeko eskuizkribua). Orai erdaldun tokiak dira horiek denak. Euskalki hori ikertzeko, izkiribu

asko daude; *UTERGA*-ko erretore zena, *BERIAIN*-en *Doctrina eta Arte de oír Missa* (1626); *MUZQUI*-ko Elizalde-rena (1735); iruak liburu bakanak.

LIZARRAGA Elcano-koaren 6 eskuizkribu lodi, predikuekin; Nafarroko Archibo-an eta Iruñeko Apezgaitegi-an daudenak. Archiboa ere, autore beraren *Ebanyelio bat, Dotrina bat, Koblak, etc.*; ba daude. Beste paperak, XVIII garren mendekoak, gorde dira Biblioteka batean; *Gurutzen bidea, Bederatzi-urrunak* eta halako; egoaldetan eta Iruñean elekatu zen euskalki horretan idatziak.—Linguistendako, txit jakingarri da navarro-meridional euskera hori. Eta euskalzaleentzat, deitoragarria.

J. E. URANGA, Sekretarioa. BASABE, Barcelonako Irakaslea.
GOTI sendakina. ETXAIDE andereñoa

Uranga jauna da *Principe de Viana* Ikasgu-ko idazlaria; Biltzarre hau sustatu duena. Bere hitzaldian, Eliza zaharretako edergailuez eta ar-landu idurietaz mintzatu zen. Erakutsi zituen foto eder batzu, eta bereziki zezen-burua agertzen denen iduriak. Agian zezenari (*Culto mitraico*), gure arbasoek otoitz eta sakrifizioak eskeintzen ziozkate-nen lekukotasuna.

Aita *BASABE* mintzatu zen kaska-etzurretaz. Trego-arritan eta Leze-obieta arkitu ezurrek dituzten negurri eta zeetasun bereziak aipatu. *GOTI* sendakinak, euskaldunen odolaren berezitasunetaz itze-gin zuen. Eta *Etxaide* andereñoak, Esteribarko euskara-mugaz eta auleriaz; zenbat-etaraino gibelatu den euskara, aipatu zuen; Irigarai-ek 1935-ean egin ikerpen-etik orai arte. *Morales de Rada* idazlariaren 1961 urteko lana aipatu beharra da karia hortara; *MUNIBEN* agertu lanean, Esteribarko berria ere ekartzen du; hala ezta gerokoan, ikerpen bera, bi aldiz eginen alferrik.

* * *

Beste batzu ere mintzatu ziren *SYMPOSIUM* hortan, hala nola *MONTORO, FUSTE* (ezin etorria hau) *CRUCHAGA* (Lopez-Sellés & Saralegui-kin), etc. Azken hoken lana aipagarri da; hilobi zaar idurien bilduma bat, eta atariko harri-idazkunenena. Azkeneko orduan Sarasa jaunak eskea egin zuen, agintariei zuzentzeko; Administrazio-nean eta eskoletan, *bi-eleketa* onar dadin; nok-nola aipatu gabe, ez eta zer tokietarako. Maluquer jaunak yardetsi zakon esanez, ideia ona

zenarren; eskatzeko-era apaindu eta mugatu beharra, ba zaitekela; eta horren ondotik erabakia hartuko.

Ondorio haundiko gertakaria, Iruñeko SYMPOSIUM hau, Euskal jakinduria-rendako; bai eta euskaldungoaren onerako ere.

Nafarroako Aaldundegia, euskararen alde

Eskualde hortan mugitzen asiak dira, euskara eroria piztekotan. Beste tokien artean, *Saraitzun* (eta Erronkarin ere) nai du *Principe de Viana*-Euskal sailleak sari gotor batzu eskeiñi; urte baten buruan, euskara ikasiko duten saraitzuar aurreen artean banatzeko. Hortako prestatzen asiak dira, kartilla xume eta arront bat; ibar hortako euskaraz. Ikasgu berak, orri bat argitaratu nai luke (hilabetekaria, astapenean), berriak emango dituen (urbileko eta urrunekoak), euskaraz eta erdaraz. Asmo hau egiztatzan baledi, ezta txantxetako berria izanen.

Beneditanoak eta euskara-batasuna

Lazkaoko pralleek argitaratzen duten JAUNAREN DEIA aldizkariaren 12-garren numeroan, artikulo jakingarri bat argitaratu du A. Baztarrica-k. *GAURKO liturgia eta euskararen batasuna*, deitu artikuloan dio; ...“Lau euskal meza-era; zergatik ez bat bakarra?...”Ta lau meza-era ditugulako, lapurtarrez atera diren meza-doiñu”ederrak ezin gipuzkeraz, nafarreraz eta bizkaieraz abestu. Ta laister”gipuzkeraz aterako diranak... ez dute beste euskalkietarako balio”ko... Ta lau ditugulako, Bizkaiko apaiz batek, ezin meza jator bat”eman Gipuzkoan.

”Orain beranduegi dela hortan asteko... Ez da berandu, ez. Emen”dik urte batzuetara (bost edo sei urte) berriz aztertuko dira orain”dauzkagun itzulpenak. Erriak gogoz artzen ditu aldaketa berriak, ”jakitean aldaketa oiek aurrera-bide dirala. Ona emen orain lau euskal meza-era oien azterketa txiki bat; ...ze aldaketa egin ditezken”euskalki bakoitzean, batasun ori lortzeko, ta zertan iritxi diteken”errex; eta zertan ez ain errex.

”Esakun eta otoitz batzuk, batez ere Gipuzkoako eta Nafarroako”euskalkietan, berdin-berdin daude; KYRIE, DOMINUS VOBIS-”CUM, ORATE FRATRES, PREFAZIOA, AGNUS DEI, etc. ”Lau euskalkietan berriz esakun bat bakarra dator berdin... KRIS-”TOREN GORPUTZA, AMEN. Ezer ez baño geiago da... Baño”elkartasun ori bera ezin ziteken iritxi beste otoitz geiagotan ere?”Nik baietz uste; ortarako ordea, denak batasun asmoz lan egin bear...

"Nafarren eta giputzen bereiskuntzak dira; IZADIAREN
"(EGINDAKO GUZIEN) ONETSIA (-BEDEINKATUA); eta
"Bizkaian; ZURE EDERRAK (-ZURE DISDIRAK) orde, etc.

"AGNUS DEI; MUNDUKO PEKATUA KENTZEN DUZUN
"JAUNGOIKOAREN BILDOTSA, ERRUKI ZAKIZKIGU; (N.
"G. eta B. berdin).

"Lapurtarrez; Jainkoaren bildotsa, munduko bekatua kentzen du-
"zuna, urrikal zakizkigu.

"Neri (dio Baztarrica-k) biziagoa eta ederragoa iruditzen zait
"lapurtarrez ematen digutena.

"OREMUS; EGIGUN OTOITZ (G. N.) / EGIN DAIGUN
"OTOITZ, (B); / DUGUN OTITZ EGIN, (L) (Eta beste halako).

"Benetan miñ ematen du orrelako. Meza-otoitz ezagun eta era-
"billiak Euskalerriko elizetan iru, lau ta bost eratarata entzun eta esan
"bearrak.

"Esan diteke berezitasun billa gabiltzala denok, bakoitza bere alde-
"tik. Ez al degu obe, al dan guzian, elkartasun eta batasun bidetik
"ibiltzea?... Ta *Aita gure* bakar bat, noiz erabili bear degu euskal-
"dunok?—Zaillago litzake gaurkoz batasuna irixtea... *Jaunartze ondo-*
"*ko otoitzetan; Epistola eta Ebanjeliotan...*; Baña bitartean ez al diteke
"iritxi ortan ere, batasun zerbait?"

Hunaraiño Baztarrica-k.

A. Baztarrica bezalako batasun-zalerik gutti gure inguruan. Eus-
kalkale geieneri, Laphurditik eta Gipuzkoaraino, euskalkien urbiltze
hori, piper bat importa zaie. Espantuk egiten ditugu batasun aldera,
bainan amor eman gabe .. eta gure euskalkia autatzen bada. Denbora
batean ibili naiz ni predikuak botatzen karia hortara, baina etsiturik
nago aspaldi.

Euskalkien urbiltzea

Euskeraz geienik egiten den eskualdea hau da; atxikimendurik
haundiena, gure Gipuzkoak erakusten du, mintzo zaharrarendako.
Bainan Bizkaiko idazlarietan (eta nafar-lapurtarretan berdin), hemen
bezenbat gatza eta naturaltasuna ba da, edo geiago. Idazlari baten
egitekoa beraz, bereziki gaztea bada, euskalki horietakoen izkiribuak
yastatzea. Elkar maitatzeko, elkar ezagutu behar.

Z. ARGIA astekarian R. Arregik Liturjiaz agertu elkar-izketan, liturjia-lariak dio; "...*Itzulpen bat Euskalerrri guztirako... elitzake "errikoi"*". Seurki ez. Itzulpen bat denendako nik ezdut orai posible ikusten. Bainan Gipuzkoako eskualdetan (eta bestenetan halaber) gauza bat, 4-5 gisetara esaten baita; aski litzake, batasun aldera ixurtzen den *era* autatzea; aurrera urrats bat egin nai bada.

Euskaldunen artean traba bat badaukagu, pipia bezala alha zakuna; fanatisgoa. Gure zilikoari behatzea besterik ez dugu maite; ezdugu lagunaren arrazoiik entzun ere nai. Euskalzale geienak fanatiko porrokatuak gara; berdin mordollo-zaleak ala garbizaleak, berdin xuriak edo beltzak. Bestela, ez ginuzke astekari horretan, artikulista zenbeiten arrokeriak eta zakarkeriak irakurriko. Iberotar jatorrenen buru-bero-keria bera, erakusten dute batzuek.

Ene lagun batek kondatzen oi du, halako jende aspergarrien artean, denboraldi bat sartua eta lotua egon beharra suertatzen bazako, berehala danik sumatzen duela euskaltasuna ozten zaiola. Eta erdaldunen artera iges egiten duen bezain laster, euskeraganako maitasuna berriz ernatzen zitzaiola... Hori baiño gezur handiagorik aditzen dugu.

Gogoeta ausartak azaldu ditazke (ezgara izituko); baina moduan, irakurle askoren sendimenduak zaurtu gabe. Aldizkari batean, izkiri-zailleen arteko jendetasuna beharrezkoa da; zuzendariak begiratu behar luke. Orai berriki Donostiko aldizkari hortan ikusi dugu, ezjakin bat ausartatzen dela Euskaltzaindiari kontuak hartzera; hunen barreneko goiti-beitiak ezagutzen-palitu bezala.

Presunen izenak hola aipatzea, gauza itsusia da. Eta beste aldi baterako, obe luke euskaraz idazten, apur bat ikastea. Egia, ez duela berak erruaren erdia baizik.

EUSKALZAINDIA-REN BATZARREA BAIONAN

Azaroaren 28-an, Baionako *Musée basque* delakoaren tegian, Euskal Akademiak izan du bere bilkura, hilabete oroz Donostian izaten oi duena. Han ezagutu ginduen, berriki izendatu Iparraldeko urgazle edo laguntzaille zenbeit. DASSANCE jaunak, ongi etorri amultsua egin zien etorritakoeri. Gero Satrústegi euskalzainak prediku polit bat egin zigun; euskalzaletasun bero bat gomendatuz entzuleei.

HARITXELHAR jauna, etxeko nagusia bezala mintzatu zitzaigun, eta berri sustagarriak salatu. Igurikatzen dutela esan zuen, onartua izan dadin Pariseko agintariengandik, aur-eskoletan eskuara sartzeko legea; astean ordu bat. Berri motxa delarik, urrunera behatzen dakienarendako, berri yoria da.

Batxiller ikastarotan, bestalde, 3-garren izkuntza gisa euskara autatzen aal dute ikasleek, eta bere *tesisa* (tituloa erdiesteko langaia), hartaz bururatu.

Berdin ikasgaia bezala euskara sartzen ahalko da, Unibersitateko programetan. Berri bozkariotsuak horiek, eta ondorio haundienekoak, euskalzaleak nor bagara. Agian, botazionen ondotik egiztatuko dira.

Batzarrea bururatzeko, *Lafitte* euskalzaina, jakinduri-liburuetaz elekatu zen; aipatu zituenen artean, bida idukiko ditugu gogoan; Eskoletako *ikasbide* ditazkenak, eta *Iztegiak*. Ezdakitenari euskara irakasteko Metodo ximpleak behar ditugu, omen; beste izkuntza biziak irakasten diren gisa berean. Arronteko ariketak eta etserzizioak erabiltzeko; sobera gramatkarik gabe; berdin magnetofon edo diskoen bidez.

Euskaldun, edo erdi-euskaldun diren aurreri, euskaraz irakurtzen irakasteko, liburuxka bat osatu beharra da Eskoletarako; edo diskoa edo magnetofona. (Ene uste apalean, *bertsuak* baiño biziki errezago da aurrentzat, *prosa*; ezdut uste aurtzaroan olerkiak edo Alegiak xilatu ditazken.) Berdin egiteko dago oraindik, liburuxka horietan (bai Iparraldean, bai egoaldean ere), usatu beharko den lexiko-sail berezia.

Bizkitartean, ginituen 7 euskalkiez gaiñera, bi euskalki berri ari gara moldatzen emeki-emeki, aur euskaldunen kaskoetan sar-arazteko. Dialektologoentzat jostagailu polita datekela, ezin uka. Iztegiak, Lafitte euskalzainak esan zigun (arrazoi pixka bat badu), hilabete batzuen epean, lau berri agertu dirala, bakotxa bere aldetik; eta obe ginukela bat ona, ekipoan bururatua; anarxista batzu bezala ibili gabe (eta beste euskar-langaietan berdin), elkarren gandik iges.

Gero bazkari eder eta plaxent batera bildu ginen adiskide parrasta bat. Eta hunen ondotik, Cordelieren karrikan, eman zitzaion R. Arregi jaun idazleari, Lauaxeta deitu saria.

AZKUE sariak Lekeition

Bizkaiko eta Nafarroako Diputazioneek, 25 milla-na pezetako bi sari eskeiñi zituzten, AZKUE euskalari haundiaren ehun urteburu-kari. Sari horiek Mitxelena eta Thalamas jaunek irabazi dute, aurtengo udan ikusi norgeiangoan. Leenaren langaia, Azkue-iztegi-gillea; bigarren-ena, Azkue folklore-laria. Agian laster eskuartean izanen liburu eginik, bi lan eder horiek. Beste bi Diputazione horiek eskeini sariak, beraz, bi giputzek eraman dituzte.

Donostiako Euskal bestak, Euskal hitzaldiak, Aur euskaldunen esaminak. Euskal ipui-idazlarien arteko norgeiagoka. Jostetak

Beti bezala ospatu dira aurtengo udan, Turismo-elkargoak eraturako jaiak. Euskal hitzaldiak, *Eppherre*, *Labayen* eta *Zubicaray* jaun-en gain egon ziren, Diskoan, Zibero-ko Pastural baten zati eder bat entzuteko parada izan zuten, ziberotar kantari xoragarriari; leenaren aditzen Errikoetxe zaharrean egon zirenek.

Ipuiñen txapelketako ziren 3 sariak; leena eta 3 garrena Garmendia jaunak irabazi zituen, GIZON BAT eta AMETSETAKO LUKAINKA izeneko ipuiñendako. Eta bi-garrena *Agosti Zubicaray*-ek, GANTZERUAK IZAN DIRA izeneko ipuiñarentzat.

Durango-ko GEREDIAGA Elkargoa

Izen horren Lagunarteak euskal liburu eta disko-en Erakusketa andi bat plantatu zigun Bizkaiko hiri eder horretan, joan den Azaroko bi egunez. Jendeketa gaitza bildu zen, ez bakarrik Euskalherri-tik; eta saldu ziren liburu aunitz. Arrakesta sonatua izan dute Tronperriko euskalzaleek.

* * *

Donostiako AGORA deitu elkargoak, euskal nobela oberenendako, sari jori bat eskeintzen du urtero. Aurtengo saria (25 mila pezetakoa) Agosti Zubicaray-ek irabazi zuen, ABADE BARRIAK izeneko nobelarendako. Ohartzekoa da, aurren Ondarru-ko gure lankide jarraikiak, sakela berotu duela polliki, euskaraz egin lanekin. Gero erranen die euskarak eztuela bi sos balio!

A. APAT-ECHEBARNE.

